

Analyyttisen imperatiivin historiaa¹

HEIKKI LESKINEN *Die Konstruktionstypus anna ~ laske + finite Verbform in den osfi. Sprachen und im Lappischen*. Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 67: 5, Helsinki 1966. 160 s.

Dosentti Leskisen teos »Die Konstruktionstypus *anna ~ laske + finite Verbform in den osfi. Sprachen und im Lappischen*» on syntaksin ja osaksi myös morfologian alalta. Tekijä käsittelee siinä niitä analyttisiä imperatiivimuodoksia, joita tavataan yleisimmin itäisissä ja eteläisissä itämerensuomalaisissa kielissä ja lapissa. Runsaan, valaisevan ja hyvin tulkitun aineksen avulla hän osoittaa, että *anna t. laske + finiittimuoto* -rakenne on kaikkialla ims. taholla vieraan kielen vaikutusta: vepsään ja lyydiin se on levinnyt venäjältä; karjalan luontenomainen rakenne (*anna heän tulo = 'hän tulkoon'*) on sekini syntynyt venäläisen esikuvan mukaan; myös virolais-vatjalais-inkeriläiseen rakennetyyppiin (viron *las ma tulen*, inkeroisimurt. *la mä tulen*) venäjällä on ollut ratkaiseva vaikutus, vaikkei rakenne nähtävästi olisi onnistunut leviämään viroon ilman saksalle ominaista analyttistä imperatiivia; liivin kielen pleonastinen *las (ta) tulc* -tyyppi taas on omaperäisen synteettisen ja lätistä tai virosta lainautuneen analyttisen ilmaisukeinon kontaminaatio. Myös lapin rakenne *áñ tms. + finiittimuoto* on laina. Leskisen mielestä tämä

myöhäinen piirre on voitu lappiin omaksua kolmelta taholta: norjan- ja inarilappiin todennäköisimmin Peräpohjolan suomesta, koltan- ja kuolanlappiin taas karjalan kielestä tai suoraan Kuolan niemimaan venäläismurteista. Suomen kieli sitä vastoin on edelleen perinnäisen synteettisen imperatiivin kannalla (lukuun ottamatta eräitä itä- ja pohjoismurteita, joihin analyttinen imperatiivi on periytynyt karjalasta). Vieraspohjaisesta analyttisestä imperatiivista erillään Leskinen pitää suomen kielelle luontenomaisia rakenteita *anna minä tulen, annas, -han, -pa minä tulen ja annas kun minä tulen*. — Tekijä osoittaa edelleen, miten vieraaseen esikuvaan perustava rakennetyyppi on eri ims. kielissä mukautettu omaan perinnäiseen imperatiivijärjestelmään: usein vanha synteettinen imperatiivi on jäänyt merkitsemään vain suoranaista käskyä, kun taas kehotus ja toivomus osoitetaan uudella analyttisellä tavalla.

Dosentti Leskisen imperatiivitutkimuksen päätulokset näyttävät uskottavilta. Tutkimus on huomattava tieteellinen saavutus.

PERTTI VIRTARANTA

*

Sellainen tutkimustapa, jossa tarkastellaan kokonaisia muoto-opillisia kategorioita kaiken kielialueelta saatavan aineiston valossa, on meillä jäänyt käytännöllisesti katsoen vaille viljelijöitä. Leskinen on siten ryhtynyt uudisraivajaksi, kun hän on väitöskirjansa jälkeen

ruvennut tutkimaan tärkeää muoto-opillista aihetta: imperatiivin muodostusta itämerensuomalaisissa kielissä.

Työn ensimmäisenä vaiheena valmistui v. 1966 laajahko tutkimus, joka kuuluu pikemmin lauseopin kuin muotoopin alaan: »Die Konstruktionstypus

¹ Oteita Jyväskylän yliopiston suomen kielen professorin virkaa täytettäessä annetuista asiantuntijanlausunnoista.

anna ~ *laske* + finite Verbform in den osfi. Sprachen und im Lappischen». Siinä tarkastellaan omalaatuista imperatiivijärjestelmän täydennystä, eräänlaiseksi liittomodukseksi kehittyntä analyttista imperatiivia, joka eri puolilla itämerensuomalaista kielialuetta täyttää imperatiivin muodostuksessa yks. 1. persoonan kohdalla olevaa aukkoa ja on yleisesti levinnyt myös mon. 1. persoonaan sekä yks. ja mon. 3. persoonaan. Esitys on valtaosaltaan deskriptiivää katsausta kyseisen tyyppin esiintymiseen itämerensuomalaisissa kielissä ja lapissa, ja sellaisena se on erinomainen huolellisuuden ja detaljitarkkuuden näyte. Loppu-

jaksossa tekijä selkeästi erittelee analyttisten imperatiivimuodosteiden historiaa. Hän ei voi välttyä samalta tulkinnanvaraisuudelta ja moniselitteisyydeltä, joka historioivaa lauseoppia aina vaatii, mutta hänen ansiokseen on merkittävä, että hän yksipuolisuuteen lankeamatta osoittaa erilaiset kehitysmahdollisuudet: vieraan (venäläisen, saksalaisen, lätiläisen) vaikutuksen, omaperäisen kehityksen (jolle on mahdollista kaavailta erilaisia lähtökohtia) ja niiden risteymät. Kaikkiaan tutkimus on varteen otettava lisä niukahkoon suomen ja sen lähisukukielten syntaksia käsittelevään kirjallisuuteen.

TERHO ITKONEN